

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 7, 100th Anniversary of Republic of Türkiye Special Issue

sisaddergi@gmail.com

Makale Tr/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gnderim Tarihi/Received Date: 05.09.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 20.09.2023

DOI: 10.30692/sisad.1355454

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADININ SİYASAL KATILIMI
BAĞLAMINDA NEZİHE MUHİDDİN VE KADINLAR HALK FIRKASI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

*An Examination on Nezihe Muhiddin and the Women's People's Party in the Context of
Women's Political Participation During the Early Republican Period*

Gökmen KANTAR

Doç. Dr.

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-5120-110X

gkantar@nku.edu.tr

Glberk Tuğba DEMİRBA Y

Yüksek Lisans ğrencisi

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın ve Aile Çalışmaları

ORCID ID: 0000-0002-6413-293X

gulberkt@gmail.com

Atıf/Citation: Gökmen Kantar & Glberk Tuğba Demirbay (2023), "Erken Cumhuriyet Döneminde Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Nezihe Muhiddin ve Kadınlar Halk Fırkası zerine Bir İnceleme", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı zel Sayısı, s. 155-163.

z: Kadınların eşit vatandaşlık açısından siyasal haklara kavuşması 20. yüzyılda ancak gerçekleşmeye başlamıştır. Dünya'da çeşitli toplumlarda bulunan kadın hakları savunucuları, protesto ve eylem gibi çeşitli adımlarla haklarını kazanma savaşı vermiştir. Türk kadını da bu haklara, Cumhuriyetin ilanından sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde atılan adımlarla erken cumhuriyet döneminde kavuşmuştur. Fakat daha öncesinde de Avrupa'da başlayan feminist hareketin etkisiyle kadınların eēitimi, sosyal ve ekonomik anlamda topluma katkı saēlayabilmeleri için çalışmalarda bulunulsa da, siyasal hakların kazanılmasına yönelik herhangi bir adım atılmamıştır. Milli egemenliēin ülke yönetiminde esas olarak alınacaēının nişanesi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasının ardından demokratik ortamın oluřtuēunu gören, Türkiye'de feminizmin öncülerinden kabul edilen Nezihe Muhiddin, kadınların seçme ve seçilme hakkına ulaşması için adım atan ilk kadın olmuştur. Kadınlar Halk Fırkası'nı kuran Nezihe Muhiddin'in, rejim deēiřikliēi, savaş sonrası dönem çeşitli sebeplerle bu girişimi engellenip,

kadınların siyasal haklarına ulaşması gecikse de tarihimizde bu anlamda önemli ve dikkat çekilmesi gereken Türk kadınlarımızdan biri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Türk Siyasal Yaşamında Kadın Katılımı, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Gazi Mustafa Kemal Atatürk.

Abstract: Woman's attainment of political rights in terms of equal citizenship only began to occur in the 20th century. Women's rights defenders in various societies around the world have fought to gain their rights through various steps such as protests and actions. Turkish women also gained these rights in the early republican period with the steps taken under the leadership of Gazi Mustafa Kemal Atatürk. Although efforts were made to educate women and enable them to contribute to society, socially and economically under the influence of the feminist movement that started in Europe, no steps were taken towards gaining political rights. Nezihe Muhiddin, who saw the formation of a democratic environment after the establishment of the Turkish Grand National Assembly and is considered one of the pioneers of feminism in Türkiye, was the first woman to take steps for women to have the right to vote and be elected. Although this initiative of Nezihe Muhiddin, who founded the Women's People's Party, was prevented due to regime change and various reasons in the post-war period and women's access to political rights was delayed, she has become one of the Turkish woman who are important.

Keywords: Early Republican Period, Women's Participation in Turkish Political Life, Nezihe Muhiddin, Women's People's Frigate, Gazi Mustafa Kemal Atatürk.

GİRİŞ

Tarihsel süreçte kadınlar, çoğu zaman vatandaş olarak sayılmamış ya da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmesi dolayısıyla siyasal olarak tüm haklarından mahrum kalmışlardır. Antik Yunan döneminde ortaya konan; halkın egemenliği şeklinde ifade edilebilen demokrasi kavramında dahi vatandaş olarak sayılmayan kadınlar, köleler ve yabancılar birçok haktan yararlanamamıştır. Eşitlik, özgürlük gibi fikirlerin ortaya çıkmasını ve bu kavramların dünyaya yayılmasını sağlayan 1789 yılında gerçekleşen Fransız İhtilali sonucu ilan edilen “Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”nde dahi korunan vatandaşların bireysel hakları sadece erkekler için geçerli olmuştur. Bunun üzerine Olympe de Gouges isimli kadın hakları savunucusu 1791’de yayınladığı “Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi” ile kadınların da erkekler gibi özgür olduklarını ve hukuki, politik ve sosyal anlamda eşit kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Öztürk, 2012, s. 6) Bu hareketin ardından kadınların erkeklerle eşit olduğunu ve eşit sosyal, ekonomik, siyasal haklara sahip olmaları gerektiğinin vurgulandığı feminizm düşünce akımı ortaya çıkmıştır. Feminist düşünürler 18. ve 19. yüzyıl boyunca kadın kimliğinin haklarını savunmuş ve en nihayetinde kadınların 19. yüzyılın ortalarından itibaren siyasal haklarına kavuşmaya başlamalarına vesile olmuşlardır.

Türkiye’de kadınların hak ve eşitlik arayışı Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Fermanı’nı takiben Meşrutiyet dönemi sürecinde başlamıştır. Fakat bu arayış siyasal haklardan ziyade toplumsal, ekonomik ve eğitim alanlarında kadınların haklarını savunmaktan ibaret olarak şekillenmişti. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Meşrutiyet yıllarında yapılan adımların neticesinde yetişen aydın kadınlar, Türk kadınının toplum içerisindeki konumunu tartışmaya başlamıştı. Milli Mücadele döneminde kadınların da erkekler kadar savaşın her alanında aktif rol oynayarak topyekûn savaş stratejisiyle hareket etmesinin ardından kadınların toplum önünde erkeklerle eşit haklara sahip olması fikri kaçınılmaz boyuta ulaşmıştı. Hem erkeklerin hem de kadınların, kadınların siyasal hayata katılımı konusu üzerinde tartışılan dönemde Nezihe Muhiddin, “Birçok konularda işbaşına geçen hanımlar ancak aydın bir kadın çoğunluğunun seçtikleri olmalıdır.” (Yüceer, 2008, s. 136) diyerek siyasete kadın katılımının gerekliliğinin altını çizmiştir.

Nezihe Muhiddin, Avrupa’da feminist hareketin başlaması sonrasındaki dönemde feminizmin Osmanlı Devleti’ne yansımalarından etkilenmiştir. Türkiye’de feminizmin öncü şahsiyetlerinden kabul edilen Nezihe Muhiddin, hak ve görev konusunda kadın ve erkeğin arasında bir ayrım yapılmasını gereksiz görerek; kadının üretici, devlet ve millet için çalışan bireyler olması gerektiğini savunmuş ve hayatı boyunca tarihsel sürece paralellik içerisinde bu amacına hizmet etmek üzere çalışmıştır. Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminde Avrupa’daki

yenilikleri yakalayabilmek adına atılan modernleşme adımları sürecinde kadınların toplumsal hayatta varlık gösterip meslek sahibi olabildikleri dönemde eğitim alarak; muallimelik ve okul müdürlüğü yapmış, çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazmış, devletin mevcut durumunu iyileştirebilmek, halkı bilinçlendirmek ve bunların kadının ülke içerisindeki toplumsal, ekonomik, sosyal açılardan varlığı sağlanmadan mümkün olmayacağını altını çizerek belirtmiştir. Milli Mücadele döneminde topyekün savaş durumuna uyarak; basın yayın kanadıyla yine var olmuş aynı zamanda cephelere yardım yapan bazı örgütlemeleri düzenlemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) kurulmasının ardından Kadınlar Halk Fırkası'nı kurarak kadınların siyasal hayata katılımını sağlamak adına çalışmalar yapmıştır. Türk Kadın Yolu Dergisi'ni yayınlamak da çalışan, üreten, rasyonel kadın normunu oluşturma idealini devam ettirmiştir. Bu çalışmada öncelikle Türkiye'de demokraside kadının katılımının tarihsel süreçte nasıl gerçekleştiğinin üzerinde durulacak ardından Nezihe Muhiddin'in hayatı ve Kadınlar Halk Fırkası girişimi süreç ve sonucuyla beraber açıklanacaktır. Sonuç bölümünde ise tüm bu bulgular yorumlanacaktır.

Türkiye'de Demokraside Kadının Siyasal Katılımı

Osmanlı Devleti'nde monarşik yönetim yapısı sebebiyle herhangi bir demokratik bir siyasal ortam yoktu. Vatandaşların demokratik hakları da bulunmamaktaydı. Dolayısıyla kadınların da siyasal anlamda herhangi bir hakkı yoktu. Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıldan itibaren başlayan gerileme dönemine karşı, Avrupa'da başlayan modernleşme hareketlerine ayak uydurarak bu kötü gidişe dur demek adına bazı yenilikçi adımlar atılmaya başlanmıştır. Önce askeri daha sonra sosyal ve siyasi olarak yapılan yeniliklerde en dikkat çeken adım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı oldu. Batı'da 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali'nin etkilerini taşıyan Tanzimat Fermanı'nda Osmanlı Devleti'ndeki tüm vatandaşların kanun önünde eşit olarak kabul edilmesi Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası oldu (Kurnaz, 1992, s. 3). Tanzimat dönemi Türk demokratikleşmesi çabalarının başlangıcı olarak kabul gördü. Akabinde 1856 Islahat Fermanı, 1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet ve ardılı sayılan 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet, demokratikleşme ve dolayısıyla modernleşme süreçlerini devam ettirdi (Çiçek, Aydın ve Yağcı, 2015, s. 276). Kadınlara bu dönemde devlet memuru, öğretmen, hemşire, işçi olabilme hakları verilerek; aynı zamanda yapılan eğitim, hukuk gibi alanlarda yapılan yenilikler, kadının kamu içerisindeki görünürlüğünü arttırarak gelecek yıllardaki atılımlar için adeta bir temel görevi üstlendi. Bu gelişmelerle beraber kadın hakları ve kadının hayatında yaşadığı sorunlarla ilgili edebi metinlerin yazılmasıyla kadının özgürleşme hareketi başlamış oldu. II. Meşrutiyet döneminde birçoğu hayırsever amaçlı olmak üzere bir bölümü de feminist nitelikli birçok kadın örgütü kuruldu (Çadır, 2011, s. 34). Tüm bu gelişmeler doğrultusunda Türk kadın hareketi de başlamış oldu.

Milli Mücadele dönemi, gerek mitinglerde gerek basında ve cephede kahramanca görev alan Türk kadınının statü olarak yükselmesini sağlayan bir dönem olmuştur. Erkeklerden hiçbir şekilde geri kalmayarak; her anlamda savaşa müdahil olmaları ve zaferin kazanılmasında ciddi seviyede payları olduğu kabul edilen kadınların bu tavrı, Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından kazanacakları sosyal, ekonomik ve siyasal hakların teminatı şeklinde kabul edilmektedir.

Tüm bu beraberce savaşıp zaferle sonuçlanan Kurtuluş Savaşı döneminin ardından Nezihe Muhiddin'in kadınların siyasal hayata katılımını sağlamak için *Kadınlar Halk Fırkası*'ni kurma teşebbüsü henüz toplumun buna hazır olmayışı ve bazı risk faktörleri taşıması gibi tahmin edilen sebeplerden dolayı başarıya ulaşamamıştır. Fakat daha sonrasında Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından birçok köklü değişikliğin yapıldığı yeni dönemde Mustafa Kemal Atatürk, 1930 yılında kadınlara seçme, 1934 yılında ise seçilme hakkı tanınmasına öncülük ederek; Dünya'da pek çok ülkenin o dönemde henüz gerçekleştirmediği olduğu bir adım atmıştır.

Nezihe Muhiddin'in Hayatı

Nezihe Muhiddin, dönemin modern sayılabilecek bir ailesinin kızı olarak dünyaya gelmiştir. Annesi serasker Ağa Hüseyin Paşa'nın torunu Ali Şevket Paşa'nın kızı Zehra Hanım, babası ise savcı ve ceza hâkimliği, Musul İstinaf Mahkemesi Reisliği de yapmış olan Muhiddin Bey'dir (Zihnioğlu, 1998, s. 19). Kardeşiyle beraber mahalle mektebinde eğitim hayatına başlayan Nezihe Muhiddin, eğitimi yetersiz bulunca evde hususi öğretmenlerden aldığı derslerle öğrenim hayatına devam etmiştir. Türkçe, Farsça ve Arapça dilleri ve edebiyatlarını aynı zamanda hukuk ve tıp eğitimleri de almıştır. Çocukluk dönemi II. Abdülhamit'in İstibdat Dönemi rejiminde geçen Nezihe Hanım, o dönem akrabası olan Nakiye Hanım'dan çok etkilendiğini aktarırken, Nakiye Hanım'ı "hürriyet aşığı, zulüm ve istibdata karşı" bir kadın olarak tanımlayarak; "kadınlığın mefkûresini ondan öğrendim" diyerek kendisinden bahsetmiştir (Zihnioğlu, 1998, s. 19). Çalışma hayatına muallimelik ve okul müdürlüğü yaparak başlayan Nezihe Muhiddin, bu dönemde Halide Edip, Şükufe Nihal gibi Milli Mücadele döneminde aktif rol oynamış olan kadınlarla tanışarak; yine bu dönem içerisinde çeşitli yazım ve konferans faaliyetleri için bir araya gelmiştir. Muallimelik ve okul müdürlüğü kimliğinin yanı sıra romancı kimliği de bulunan Nezihe Muhiddin, ilk romanını 1911 yılında yayımlamıştır. Siyasi kimlik mücadelesi sonunda hayatını romancılıkla idame ettirmiş fakat uğradığı yıpratılma politikaları sonrasında romancı kimliği de unutturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde *Hareket-i Nisvan* (Kadın Hareketi) döneminde oluşan kadınlık mefkûresini gerçekleştirme amacı taşıyan ve dönemin öncü feministi olan, kendisinin de kadın hareketi öncüsü olarak tanıttığı Fatma Aliye'nin öğrencisi olan Nezihe Muhiddin, aynı zamanda dönemin yine bilinen öncü feminist kadınlarından olan Fatma Aliye'nin kız kardeşi Emine Seniye ile de aynı ortamda bulunarak; Nakiye Hanım da olmak üzere bu üç feminist kadınla beraber yetişmiştir. Nezihe Muhiddin, bu ortam içerisinde kadın hareketlerini yakından inceleyerek; hangi noktalarda eksikliklerin olduğunu da dışarıdan bir göz olarak da izleme fırsatı bulmuştur. Kendisinin, düşüncelerinin ve etkinliklerinin Osmanlı kadın hareketinden değişen yönü, Nezihe Muhiddin'in o dönem yeni yeni şekillenmekte olan milliyetçi ideolojiyi benimseyerek kadınlık mefkûresi ile yükselmekte olan milliyetçiliği bağdaştırma çabası olmuştur (Zihnioğlu, 1998, s. 49). Fatma Aliye'nin kadın ihtiyaç halinde çalışabilir fikrinin aksine Nezihe Muhiddin'in kadın her zaman, her koşulda, her yerde çalışmalıdır düşüncesi de aralarındaki bazı fikir farklılıklarından biri olmuştur. İstanbul'da 1912 yılında konuşmaya başladığı konferanslarda bilhassa Balkan Savaşları sonrasında önem kazanan milliyetçi söylemlerle beraber iktisadi kalkınma, kadının siyasal, sosyal, ekonomik hayata katılımı gibi konulara değinerek; kendi kadın normunu hayata geçirebilmeye yönelik konuşmalar yapmıştır. Konuşmacı olduğu konferanslardan birinde yerli malı kullanımına vurgu yaparak, "Yerli Malı İçin Esirgeme Derneği" kurmuştur. Aynı zamanda dönemin gazetesi "Kadınlar Dünyası" ndaki yazılarında yerli malı kullanımını tavsiye ederek; milliyetçi söylemlere köşesinde yer veren Nezihe Muhiddin'i kadın hareketinde diğer kadınlardan da ayıran en önemli özellik de bu olmuştur. Bir dönemin bittiğinin farkında olup ve bu sebeple toplumsal, özellikle iktisadi alanda kadınlarla beraber ülkenin yükselmesini sağlayacak köklü değişim adımlarını milli bilinç içerisinde atarak; bunu herkese idrak ettirmeye çalışmıştır.

Eğitim konusuyla da kendi mesleği olması vesilesiyle daima ilgilenen Nezihe Muhiddin, kadının yükselmesiyle devletin yükselmesini paralel olarak gördüğü için bu konuya da bilhassa önem vermiştir. Annelerin eğitimi olmasına da ayrıca parantez açarak; ulusal bilinç oluşturulmasına bu yoldan gidileceğini belirtmiştir. Nezihe Muhiddin, kıstas olarak ülkedeki yabancı okulları örnek almıştır fakat buradaki çizgileri, Batı'nın bilgisinden kendi kimliğimizden uzaklaşmadan faydalanmak ve onların daha da ilerisine çıkabilmek olarak belirlemiştir. "Esirgeme Derneği" adıyla kadınların daha yüksek mertebelere ulaşabilmesine yönelik eğitim için bir dernek kuran Nezihe Muhiddin, 1911-1912 Hürriyet ve İtilaf Partisi ve İttihat ve Terakki Partisi arasında geçen gergin seçim sürecinde kendi çalıştığı okul olan Kız Sanayii Mektebi'nin de kapatılması sonucu bu karara uymayıp öğrencilerine tek tek mektup

göndererek okulun açık kalmasını sağlamıştır. Aynı dönemde Maarif Nezaretine raporlar hazırlayıp yollamış ve eğitim seviyesinin en üst düzeye çıkması için çalışmıştır.

Kadınların sivil yaşama katılımı konusunda her zaman çalışan Nezihe Muhiddin, dönemin gazete ve dergilerinde halen kadınların giyimine ve hatta yürüyüşlerine dahi eleştiriler gelirken buna boyun eğmeyerek çabaladıklarını ve Meşrutiyet'in ilanını takip eden birkaç yıl içerisinde kadınların da Osmanlı Devleti halkından olan diğer gayrimüslim kadınlar gibi çayhane, tiyatro gibi yerlerde görünürleşebildiğini ve giyim kuşamlarının daha medeni şekle yaklaştığını ve bu durumdan memnuniyetini ifade etmiştir.

Türk kadınının siyasal haklara ulaşabilmesi adına kurmuş olduğu Kadınlar Halk Fırkası ile siyasal hayata giremeyince fırkayı "Türk Kadın Birliği" adında derneğe dönüştüren Nezihe Muhiddin, bu dernek aracılığıyla kadınlara yardımlar yapılmasına ön ayak olmaya devam etmiştir. Cumhuriyet tarihinde yayın hayatına başlayan 1925-1927 yılları arasında basılarak ilk kadın dergisi olma özelliği taşıyan "Türk Kadın Yolu" dergisinin sahibi ve başyazarı olarak o yıllarda tartışılan *Türk kadını nasıl olmalıdır?* sorusunun cevaplarını aramaya ve kendi kadın normunu oluşturabilmek adına okuyucularını etkilemeye çalışmıştır.

Kadınlar Halk Fırkası Girişimi

Nezihe Muhiddin, Milli Mücadele döneminde savaşın her alanında erkeklerle beraber omuz omuza savaşmış olan kadınların toplumda her alanda varlık göstermeleri için uygun ortamın oluştuğunu düşünmüştü. O dönem Vakit gazetesinde çıkan yazısında:

"Fedakâr erkeklerimiz memleket için kanlarını akıtırken Anadolu'nun asil kadını, ele kazma kürek alarak çocuklarının nafakasını temin etti, onunla da kalmadı aziz toprağını tehlikede görür görmez tüfengini omuzlayıp hududa şitaban olarak (koşarak) bu vatanın sadık ve hakiki evlatları olduğunu ispat etti. Bünye-i ictimaimizin her bir uzvunda bariz ve fiili bir rolü olan kadınlarımız hakk-ı siyasiyesinden de istifade etmeye hak kazanmıştır." (Muhiddin, 1923, s. 4)

diyerek kadınların siyasal haklarına kavuşması gerektiğinin zaruriyetinden bahsetmiştir. Aynı yazısında: "Onları bize vermeseler bile biz, onları alacağız. Hiç şüphesiz hak, azmin, fiilin ve liyakatidir." diyerek bu konudaki kararlılığını göstermiştir (Muhiddin, 1923, s. 4).

Türk Kadınları Şurası adı altında toplanan kadınlar, 6 Haziran 1923 tarihinde siyasal haklarını isteme doğrultusunda ilerlediklerini belirtmişlerdir. Ardından her Türk kadınına davet ederek; 15 Haziran tarihinde Darülfünun Konferans Salonu'nda toplanacaklarını beyan etmeleriyle beraber artık memleket meselelerinde kadınların seyirci ve duacı vaziyetten kurtulmak istediklerini ve kendi siyasal haklarını kazanabilmek adına çalışmaya başladıklarını söylemişlerdir (Özkay, 2017, s. 29). Bu toplantıdan sonra *Kadınlar Halk Fırkası'nın* kurulduğunun haberini Vakit gazetesine verdikleri demeçlerde belirterek; kadınların ilk siyasal atılımlarının yapıldığı görülmüş ve 16 Haziran 1923'te Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğu ilan edilmiştir. Fırkanın yayınlanması için Vakit gazetesine gönderilen nizamnamenin gazetede yayınlanan ilk 10 maddesinde: kadınların siyasal haklarına ulaşması, kadınların belediye seçimlerine katılması, ekonomik alanda aktif olabilmesi ve ülkesinin refahı adına çalışması, kız çocuklarının eğitiminin gelişmesine dair çalışmalar yapılması, dul, kimsesiz kadınlarımıza ve şehit eşlerine yardımlar yapılması, aile ve evlilikle ilgili olan kanun maddelerinin kadınların lehine olacak şekilde getirilmesi gibi şartlar bulunmaktadır. Kadınlar Halk Fırkası'nın fırka adı taşımasına rağmen öncelikli hedeflerinin fırka gibi çalışmak olmadığı görülmektedir (Toprak, 2014, s. 463). Adeta bir dernek edasında çalışma maddeleri bulunan firkada, kadınların siyasal haklarına kavuşması haricinde herhangi bir siyasi çalışma yapılacağını gösteren bir madde bulunmamaktadır. Nezihe Muhiddin bu durum karşısında, siyasal haklarımızı almak amacıyla attığımız adımın gayri siyasi olması muhtemel değildi şeklinde bir açıklama yapmıştır. Kendisi ayrıca kitabında:

“Henüz siyasal haklarımızı almamıştık. Fakat cumhuriyetimizin dayandığı demokrasi temelde haklarımızı sağlamış bulunuyordu. Derneğin adına Kadınlar Halk Fırkası adını vermekte asla tereddüt etmedik. Süratle demokrasinin bütün gereklerini hazırlamak ilk işimiz olacaktı. Zincirleme gelen bütün dönemlerde kadın, toplum arasında en geri bir sınıf halinde kalmıştı. Bu ihmali, bu acı durumu bir an evvel düzeltmek bize kuvvetli bir azim ve irade aşıliyordu. Bütün milleti kültür, bilim, eğitim, refah ve mutluluk noktalarında bir araya davet eden Halk Fırkası’ndan uzak kalmak korkusu ise kalplerimizi coşturuyordu. Biz kurduğumuz bu partiye Kadınlar Halk Fırkası ismini vermekle, partinin etrafında kadın etkinliğinden bir ağ örme olanağı hazırlamış olduğumuz kanısındaydık.” (Muhiddin, 1931, s. 143)

şeklinde açıklayarak firkanın asıl amacının ne olduğunun altını çizmiştir.

Kadınlar Halk Fırkası’nın nizamnamesinin valiliğe teslim edilmesinin ardından firkanın çalışma programları hemen düzenlenmeye başlanmıştır. Öncelikli olarak “Türk kadını nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap arayarak; idealist Türk kadını tipini oluşturmayı planlamışlardır. Kadınsız inkılâpların daima eksik kalacağını düşünen Nezihe Muhiddin, bu yüzden eksikleri görüp ona göre bir yol izleme konusunda kararlı olmuştur. Nizamnamenin gönderilmesinden sekiz ay geçmesine rağmen bir cevap alamayan kadınlar, kendileri valilikle görüşmeye giderek; henüz siyasal haklarına sahip olmadıkları için parti kurmaya da haklarının olmadığı cevabını almışlardır. Mustafa Kemal Atatürk’ün 6 Aralık 1922 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni “*Halk Fırkası*” olarak bir partiye dönüştüreceğini (Alacı, 2016, s. 222) duyurmasının ardından bu dönem içerisinde, henüz daha bu partiyi kurmadan ve aynı zamanda kuracağı partinin ismiyle aynı ismi taşıyan bir Kadınlar Halk Fırkası kurulmasının mümkün olmadığı tahmin edilebilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, 9 Eylül 1923’te Halk Fırkasını kurmuştur ve Halk Fırkası’nın nizamnamesine bakıldığında Kadınlar Halk Fırkası’ndan çok farklı olduğu görülmektedir. Halk Fırkası gerçek siyasi söylemlerle ve Cemiyetler Kanunu’na uygun olarak kurulmuş bir firkadır. Kadınlar Halk Fırkası ise cinsiyet esasına dayanarak daha ziyade bir kadın derneği özelliği taşımaktadır. Ayrıca hükümetin, Kadınlar Halk Fırkası’nın kurulmasına onay vermemesi o günlerde tüm ulusu kapsayacak şekilde hazırlanan Halk Fırkası’nın faaliyetlerini dönemin şartları göz önüne alındığında bölücü bir unsur olarak görülmüş olması da tahmin edilebilir bir düşüncedir.

Siyasal Hak Mücadelesi

Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluşunun önlenmesinin ardından parti nizamnamesinin kadınların siyasal haklarına ulaşmasına ilişkin madde çıkarılarak yerine kadınları düşüncesele ve toplumsal olarak iyi bir şekilde yetiştirmek şeklinde değiştirilip, ayrıca kadınları hakiki bir valide olarak yetiştirmek maddesi de eklenerek 15 Şubat 1924’te adı *Türk Kadın Birliği* kurulmuştur. Birliğin programındaki maddelere birliğin siyasetle alakası yoktur ibaresi eklenmesi de ayrıca önemli bir adım olmuştur. Dernek kurulduğu dönemden Nezihe Muhiddin’in başkanlığından istifa ettiği Eylül 1927’ye kadar aktif bir şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Sosyal yardımlaşma kurumu şeklindeki faaliyetlerinde işsiz kimsesiz kadınlara iş olanağı sağlama, çocukları eğitime kazandırma gibi çalışmalarının yanı sıra toplumsal alanda kadının konumunun yükseltilmesi adına çalışmalarda yapılıyordu. Derneğin çıkardığı 30 sayılı *Kadın Yolu* dergisinde de bu çalışmalarını devam ettiren Nezihe Muhiddin, derginin sahibi, başyazarı ve genel yayın yönetmeniydi. Dergi, dönemin en kapsamlı kadın dergisi olma özelliği taşıyordu.

Nezihe Muhiddin kendi başkanlığında 25 Mart 1927 tarihinde toplanan Türk Kadınlar Birliği kongresinde derneğin nizamnamesinde değiştirilen kadınların siyasal haklarına kavuşmasına dair maddenin geri getirilmesi fikrini o sene yapılacak seçimler için yeniden ortaya koymuştur. Bu beyanıyla Nezihe Muhiddin’in kadınların siyasal haklarına kavuşmasına dair mücadelesinden vazgeçmediği yeniden ortaya çıkmıştır. Toplantıda kadınlar arasında fikir

ayrılıkları olduğu ortaya çıkmıştır. Kimi kadınlar siyasal haklara kavuşulması ve Halk Fırkası adına kadın adayların olmasını desteklerken, kimi kadınlar da halen bunun olması için erke olduğunu düşünmüştür. Tüm bu tartışmaların ardından Halk Fırkası adına kadın bir aday gösterilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Bu fikir o dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) de gündem olmuştur. Giresun vekili Hakkı Tarık Us kadınların seçme ve seçilme haklarına kavuşması ve hatta askere dahi gitmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bu bahse karşı Recep Peker kadınların orduya asker yetiştirerek zaten yeterli şekilde görevlerini ifa ettiğini belirtmiştir. Dönemdeki Anayasamız Teşkilat-ı Esasi'de kadınların seçime katılmaları bir gün muhakkak şeklinde ifade edilmiş olsa da Türk Kadın Birliği'nden çıkan kadın aday girişimi yine olumsuz bir şekilde sonuçlanmıştır. Buna karşılık Türk Kadınlar Birliği dernek üyesi bir erkek olarak Kenan Bey'i milletvekili adayı göstermişlerdir (Özkay, 2017, s. 38). Ağır eleştirilere maruz kalan Kenan Bey de adaylıktan vazgeçmiştir. Aynı şekilde Türk Kadınlar Birliği de kendisini aday göstermekten vazgeçmiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından 28 Mart 1927'de Türk Kadınlar Birliği dernek yönetiminde yolsuzluk yapıldığı iddialarıyla hesap inceleme heyeti oluşturularak dernekte soruşturma başlatılmıştır. Fakat herhangi bir yolsuzluk ibaresine rastlanmamıştır. Nezihe Muhiddin için çok şeyin değiştiği dönem tam olarak bu noktaya denk gelmektedir. Derneğin ve kendisinin aklanmasına rağmen birçok eleştiri ve zorbalıklara maruz kalmıştır. Geri adım atması beklenirken tam aksine asla bu mücadeleden vazgeçmeyeceğini sürekli olarak dile getiren Nezihe Muhiddin bu direnciyle okları daha çok üstüne çekmiştir. Bunun ardından da Temmuz 1927 tarihinde Nezihe Muhiddin'in yargılanma süreci başlamıştır. Davalarına bir yenisini de Eylül 1927'de yine birliğin kasasından para aldığı ve seçimlerde usulsüzlük yapıldığı iddialarıyla bir yenisi daha eklenen Nezihe Muhiddin yine istifa etmemiştir. Ancak bu direnişe dernek içerisindeki muhalif olan ekip imza çokluğunu sağlayıp Nezihe Muhiddin'i birlikte ihraç ederek son vermiştir. Bu ihracın ardından hakkında açılan davalardan sonra gazete ve dergilere yayınlanması için gönderdiği yazıların hepsi geri çevrilmiştir. Kendisinin yaptığı tek tük iğneleyici beyanların tümünün gönderildiği kişiler birliğin içerisinde kendisine adeta komplo kuran imzacı kadınlar olmuştur. Türk Kadın Birliği'nden ayrıldıktan sonra Nezihe Muhiddin'in süregelen davaları ve o dönem yayınlanan gazetelerde kendisi hakkında artık yalnızca olumsuz haber ve karikatürler yayınlamaya devam etmiştir. Türk Kadın Birliği ile ilgili ve kadınların yükselmesi adına yapılan yayınlar da aynı oranda oldukça azalmıştır.

Belediye seçimlerinin yaklaştığı 1930 yılında kadınların Belediye Meclisine girebilmeleri konuşulduğunda birliğe üye kadınların kendi başarıları olduğunu iddia etmeleri üzerine Nezihe Muhiddin'in bunun için asıl çabalayanın kendisi olduğu, başarının da şahsına ait olduğu ve kendinden sonra üye olanların bu başarıyla alakaları olmadığını beyan ettiği söylentiler arasındadır. Halk Fırkası'na kadınların üye olarak müracaat edebilme hakkı verildiğinde dahi Nezihe Muhiddin müracaat tarzı uygun bulunmamasından dolayı bu girişimi geçersiz olarak sayılmıştı. Kadınlara oy kullanma hakkının 3 Nisan 1930 yılında verilmesinin hemen ardından 11 Nisan 1930'da Türk Kadınlar Birliği'nin düzenlediği Sultanahmet Meydanı'ndaki kutlama mitingi için Nezihe Muhiddin'e katılma izni verilmemesine rağmen kendisinin katılacağı iddiaları dolayla da katılmadığını beyan etmiştir. Kendisi ve yakın arkadaşları için gerçek feministler olduklarını söyleyen Nezihe Muhiddin, "moda cereyanına sürüklenen şuursuz zümre" (Özkay, 2017, s. 92) ile hiçbir alakalarının olmadığını söyleyerek birlik içerisindeki kadınlara bakış açısını açıkça ortaya koymuştur. Çağrılar bile dönmey diyerek verdiği röportajlar olduğu da bilinmekle beraber kadınların kavuştukları seçme ve seçilme haklarının kazanılmasında birliğin hiçbir payı olmadığını söyleyerek; bu hakkın Mustafa Kemal Atatürk tarafından lütfedildiğini de kendisi bizzat beyan etmiştir.

Nezihe Muhiddin'in siyasetle ilgili son girişimi de Ağustos 1931'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan Beyoğlu vekil adayı olmak olmuştur. O dönemde İstanbul Belediye seçimleri için şehri gezerek konferans ve propaganda yaparken aynı zamanda kadınlara oy kullanmaları için de telkinlerde bulunmuştur. Fakat fırkanın 17 Kasım 1931'de kapatılması sonucunda Nezihe

Muhiddin de siyasi girişimlerine son vererek edebi hayatına odaklanmıştır. Kendi hayatını, siyasal mücadelelerini ve Türk kadın normundan bahsettiği *Türk Kadını* adlı kitabını da 1931 yılında yayınlamıştır; Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf etmiştir.

SONUÇ

Türk kadınının sosyo-kültürel ekonomik alanlarda topluma katılımı dünyaya yayılan Fransız İhtilali'nin yaydığı eşitlik özgürlük kavramlarının ortaya çıkışıyla ve bu kavramları devlete yansıtmak için yapılan yenilikçi adımlarla olmuştur. Türk kadınlarının ülkede her alanda aktif olabilmesinin ardından Milli Mücadele Döneminde gösterdiği kahramanlıklardan dolayı da kendilerini tam anlamıyla ispat etmişlerdir. Bu dönemlerde ortaya çıkan feminizm düşünce akımından etkilenen kadınlarımızın da toplumda kadının varlığını görünür hale getirmek ve kadınların da bu görünürlük esasıyla hareket etmelerine Cumhuriyetin ilanı ile adeta bir kapı açılmıştır. Türk feminizminde öncü olarak kabul edilen Fatma Aliye'nin öğrencisi olan Nezihe Muhiddin de tarihimizin önemli feministlerinden biri olarak geçmektedir. Nezihe Muhiddin, ülkenin refah seviyelere ulaşması şartının kadınların da erkeklerle eşit bir şekilde siyasal, sosyal ve ekonomik hayata katılımı olduğunu her fırsatta belirtmesi ve Batı'nın ilmiyle kendimizi harmanlayarak çağdaşlaşmak ancak asla kültürümüzden uzaklaşmadan bunu yapmamız gerektiğinin milliyetçi söylemlerle altını çizmesi açısından ayrıca önem taşıyan bir Türk kadını olmuştur.

Eğitimci, edibe-i şehîre, gazeteci, kadın hakları savunucusu gibi birçok farklı kimliği olan Nezihe Muhiddin'in unutturulmasının nedeni tarihsel olarak yaşanan süreçlerin tam olarak bilinmemesi olarak net bir şekilde açıklanabilmektedir. Bıçak sırtı olan Nezihe Muhiddin'i iyi bilmemek bugün farklı propagandalar yapmak isteyen kitlelerin kendisini ve davasını kullanmasına neden olmaktadır.

Nezihe Muhiddin, kadınların siyasal haklarına kavuşması için birçok girişimde bulunmuştur ve bunların en başında Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmak gelmektedir. Kadınlar Halk Fırkası'nın siyasal anlamda amaçlarına ulaşamaması konusunda Nezihe Muhiddin'in Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e dair herhangi bir suçlaması ve kını mevcut olmadığı gibi, Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet'in ilan edilmesinde öncü olması dolayısı ile her fırsatta beyan ettiği takdir dolu söylemleri mevcuttur. Kendisi o dönem ciddi manada tepkiler almasına rağmen fikirlerini cesurca beyan eden bir kadın olarak; Türk Kadın Birliği'ne ait olarak çıkardığı Türk Kadın Yolu dergisindeki yazılarında Gazi Mustafa Kemal Atatürk için daima övgü dolu, minnettar bir tavırda yazılar yazmış ve Türk Kadını romanını da bizzat kendisine ithaf etmiştir. Ayrıca kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı konusunda da bu hakkın kadınlara bir lütf olarak verildiğini beyan etmiştir.

Nezihe Muhiddin'i anlamak, hem tarihimizin en önemli kadın şahsiyetlerinden birini anlamak, hem de bugün halen toplumumuzda kadının değeri ve devlet içerisindeki önemini anlamak adına önem taşımaktadır. Ayrıca bugün kendisini bilmek; aziz hatırasına saygı ve algı yönetimine maruz kalmamak amacıyla her Türk kadını ve Türk vatandaşının bir görevidir.

KAYNAKÇA

- ALACI, B. (2016). Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayında, Nizamnamelerinde ve Programlarında Kadın Algısı, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (3), s. 222.
- ÇADIR, M. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM'de Grubu Bulunan Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- ÇİÇEK, A. & SELÇUK A. vd. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (9), s. 269-284.
- KURNAZ, Ş. (2012). *Balkan Savaşlarında Kadınlarımız*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- MUHİDDİN, N. (1923). Türk Kadınının Hakkı, *Vakit*, 4 Haziran 1923.
- MUHİDDİN, N. (1931). *Türk Kadını*. İstanbul: İstanbul Numune Matbaası.
- ÖZKAY, N. (2017). *Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- ÖZTÜRK, Z. A. (2012). Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), s.1-33.
- TOPRAK, Z. (2014). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: İstanbul Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- YÜCEER, S. (2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (14), s.131-151.
- ZİHNİOĞLU, Y. (2013). *Kadınsız İnkılap Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*. İstanbul: Metis Yayınları.